

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهری

گروه مطالعات عمران، توسعه و مدیریت شهری

تیر ۱۴۰۲

شماره ۲۸

گزارش نشست تخصصی

پایگاه فرهنگی

نویسنده: مهناز ناصری

تهیه شده در: گروه مطالعات عمران، توسعه و مدیریت شهری

تاریخ انتشار: تیر ۱۴۰۲

گزارش نشست تخصصی

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار

کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

مرکز مطالعات راهبردی و آموزش وزارت کشور

در این گزارش می‌خوانید

حکمروایی شهری ضروری است مبتنی بر فرهنگ و تاریخ خاص یک منطقه.

۱

الزامات و اقدامات لازم جهت دستیابی به توسعه فضایی پایدار مبتنی بر فرهنگ و تکیه بر رهبری شهری با استفاده از نظرات خبرگان بیان می‌شود.

۲

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار
کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

اسامی صاحب اثر، مدعوین و حضار

ردیف	نام و نام خانوادگی	شغل	سمت	سازمان مربوطه
۱	مهرداد حاجی حیدری	-	-	-
۲	محمدامین کشاورز میرزاحمدی	پژوهشگر مسائل توسعه شهری و منطقه‌ای	-	-
۳	افسانه اصفهانی	پژوهشگر حوزه امور فرهنگی	-	-
۴	مهديه دیانت	پژوهشگر حوزه روان‌شناسی	-	-
۵	منصور کشاورز میرزاحمدی	پژوهشگر حوزه سیاسی دفاعی	-	-
۶	پیام کشاورز میرزاحمدی	پژوهشگر حوزه دفاعی	-	-

زمان و مکان برگزاری نشست

زمان برگزاری نشست	۱۴۰۲/۰۲/۱۸
مکان برگزاری نشست	سالن جلسات طبقه ششم مرکز مطالعات راهبردی و آموزش وزارت کشور

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

فهرست

- ۱..... بیان مسئله
- ۲..... دستورکار ۲۱ برای فرهنگ
- ۲..... مفهوم‌شناسی
- ۴..... الزامات حکمروایی فرهنگی
- ۷..... جمع‌بندی

فهرست شکل

- شکل ۱. حرکت به سوی چهار رکن پایداری..... ۲

بیان مسئله

به تدریج، ارتباطات مثبت بین فرهنگ و توسعه پایدار به بخشی از گفتمان‌های جهانی بدل گشته است. چنان که ادعا شده است بدون فرهنگ، هیچ آینده‌ای برای شهرها وجود ندارد. اگرچه تمام عناصر اصلی توسعه شهری، مسائل فرهنگی نیست؛ ولی حکمروایی نمی‌تواند در همه جوامع، بنیادهای یکسانی داشته باشد. بلکه باید مبتنی بر فرهنگ متمایز محلی، تاریخ ویژه دولت و نهادهای آن باشد. دولت در خلاء فعالیت نمی‌کند، بلکه در محیطی عمل می‌کند که مردم در آن باورها و ارزش‌های مشترکی دارند. پیش‌نیاز ضروری برای برقراری حکمروایی، اعتقاد دسته‌جمعی کنشگران سیاسی و اجتماعی بر ارزش‌های اخلاقی مشترک است. جان هاوکز^۱، پژوهشگر استرالیایی در سال ۲۰۰۱، فرهنگ را به عنوان رکن چهارم توسعه پایدار مطرح کرد. سه مسئله اصلی در به کارگیری مباحث مرتبط با حکمروایی فرهنگی در راستای توسعه فضایی پایدار به شرح زیر است.

- مسئله نخست؛ با توجه به دگرگونی‌های یاد شده در ارکان توسعه پایدار، هنوز تفکر غالب در زمینه توسعه پایدار، سه رکن اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی را مورد توجه قرار داده‌اند. در مقابل، رکن فرهنگی در توسعه پایدار کلان‌شهر تهران غالباً مورد غفلت واقع شده است.
- مسئله دوم؛ فقدان تعریف مورد پذیرش همگان و نبود هم‌رایی در مورد انگاشت «حکمروایی فرهنگی» و الزامات آن در متون علمی خارجی و داخلی برای دستیابی به توسعه فضایی پایدار وجود دارد.
- مسئله سوم؛ تأثیرپذیری حکمروایی فرهنگی از ویژگی‌های زمینه‌ای خاص هر قلمرو همچنین کلان‌شهر تهران است که سبب شده است معرفی کاربردی واحد و دربرگیرنده، در ارتباط با حکمروایی مذکور ناممکن شود.

لذا نبود مدل فراگیر و ایده‌آل در ارتباط با حکمروایی فرهنگی به میانجی رهبری شهری، راهبردهای نوآورانه ویژه را در کشور ضروری می‌سازد.

بهترین راه‌حل جهت مقابله با مسائل پیچیده دنیای امروز توسعه پایدار است که نوعی توسعه است که نیازهای نسل کنونی را بدون در خطر انداختن نسل آینده در تأمین نیازهایشان برآورده سازد. حکمروایی و توسعه پایدار، مفاهیمی هستند که با یکدیگر گره خورده‌اند؛ نبود حکمروایی مطلوب، توسعه پایدار را محدود کرده و

^۱ John Hawkes

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

در بدترین حالت مانع آن خواهد شد. ایجاد تناسب و توازن در بخش‌های مختلف پایداری و استمرار آن، از چالش‌های اصلی حکمروایی مبتنی بر پایداری است. رونق اقتصادی، برابری اجتماعی و تعادل زیست محیطی، دیگر منعکس‌کننده تمام ابعاد جوامع جهانی نبوده و برای دستیابی به توسعه پایدار گذشته از سه رکن پایداری ضروری است که یک متغیر دیگر به نام پایداری فرهنگی نیز افزوده شود. در شکل ۱ به این ابعاد پایداری پرداخته شده است.

شکل ۱. حرکت به سوی چهار رکن پایداری

دستور کار ۲۱ برای فرهنگ

سندی راهنما است که چشم‌اندازی بلندمدت از «فرهنگ، به عنوان رکن اساسی توسعه» برای شهرها در قرن ۲۱ فراهم می‌کند. این دستور کار اولین سند بین‌المللی است که به طور نظام‌مند به اهمیت رابطه بین فرهنگ، شهروندی و پایداری اشاره دارد. این سند چارچوبی را برای تبیین کیفی سیاست‌های فرهنگی شهری ارائه داده است. این چارچوب می‌تواند به شهرها کمک کند تا پایه‌های مفهومی سیاست‌های فرهنگی را روشن کنند و اولین گام برای پیش رفتن در جهت شاخص‌های فرهنگی شهری را بردارند.

مفهوم‌شناسی

- سیاست‌های فرهنگی اولیه؛ سیاست‌های عمومی در حوزه‌های گوناگونی چون مسکن، بهداشت، اقتصاد و غیره که از فرهنگ اثرپذیر و بر فرهنگ اثرگذار هستند.

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

- سیاست فرهنگی ثانویه؛ سیاست مربوط به محصولات و خدمات فرهنگی همچون سیاست نشر، سینما، هنر و غیره است. سیاست فرهنگی به معنای اخص آن، نقش فرعی‌تر و ثانویه‌ای در جامعه و فرهنگ دارد و حتی می‌توان گفت این سیاست تجلی حوزه نخست است؛ اما تصور عامیانه آن بوده که سیاست ثانویه نقش اصلی را دارد.
- سیاست‌های فرهنگی و توسعه فضایی پایدار
 - سهم اساسی اتخاذ سیاست‌های فرهنگی علمی و عملی در تحقق توسعه فضایی پایدار؛
 - ابزارهای پیونددهنده میان میراث فرهنگی و هویتی میان نسل‌ها؛
 - اهتمام بسیاری از کشورها در راستای اتخاذ سیاست‌های متناسب با فرهنگ؛
 - تمرکز ارزش‌ها و رفتارهای وابسته به فرهنگ شهری در کلان‌شهرها؛ معرف ایدئولوژی بنیادی دولت و گویای فضای غالب اجتماعی؛
- حکمروایی فرهنگی
 - ادغام فرهنگ در راهبردهای توسعه فضایی پایدار مستلزم به رسمیت شناختن ماهیت فرهنگ و جایگاه مرکزی آن در ساخت فضاهای عمومی است که در آن مردم می‌توانند به کاوش، تجربه و یادگیری بپردازند. ضروری است حکمروایی فرهنگی شامل فرصت‌هایی برای شهروندان جهت مشارکت در نقشه‌برداری فرهنگی (شناسایی منابع و روابط فرهنگی)، برنامه‌ریزی راهبردی اولویت‌ها، اقدامات کلیدی و همچنین ارزیابی آن‌ها باشد.
 - مدیریت شهری
 - توسعه فضایی پایدار از مهم‌ترین کارکردهای مورد انتظار از مدیریت شهری است. مدیریت یکپارچه شهری مدیریتی است «که در یک و یا چند حوزه مجزا» یکپارچه شده باشد که قابل تقسیم‌بندی بر سه گروه به شرح زیر است؛
 - قلمرویی؛
 - عملکردی؛
 - وظایف مدیریتی؛
 - یکپارچگی مدیریت شهری و پایداری توسعه شهری در گرو توازن و توسعه یکپارچه ابعاد سه‌گانه مذکور و مولفه‌های آن‌ها است. مدیریت یکپارچه شهری یک ابزار برای نظام مدیریت شهری است.

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تأکید بر رهبری شهر

• رهبری شهری

در بستر توسعه پایدار شهری، رهبری بازنمود کنش جمعی است. رهبری در سطح شهر دیگر تنها به فرد اطلاق نمی‌شود و بایست به عنوان کنشی شامل تعیین مسیر و ارتقای فعالیت‌ها به سمت اهداف مشترک برای تعداد زیادی از سازمان‌ها و نهادهای وابسته به حوزه‌های گوناگون درک شود. رهبری شهری نه به عنوان نقشی منفرد و برجسته بلکه به عنوان کنش‌گری حمایت‌کننده و هدایت‌گر، برای برانگیختن تحرک و به کارگیری نیروهای مختلف با استفاده از خلاقیت و کارآفرینی در سطح شهر مطرح بوده تا به توسعه فضایی پایدار بیانجامد. چشم‌انداز رهبری که در آن تمرکز بر تبیین کنش‌های مجموعه‌ها، به جای افراد است برای دستیابی به موفقیت گروهی نقش مهمی قائل می‌شود، اما رهبری به عنوان دارایی تغییرناپذیر فرد مشخص در نظر گرفته نمی‌شود. هابرماس^۲ معتقد است که کنش ارتباطی فعالیت‌های شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها را هدایت می‌کند. عرصه عمومی همان فضایی است که کنش ارتباطی در آن تحقق می‌یابد. از مهم‌ترین قابلیت‌های محوری رهبری، سیاست‌گذاری است که کمک می‌کند بتواند قانون‌گذار را توجیه نماید که سیاست توصیه‌شده سودمندتر از سایر سیاست‌ها بوده تا بدین وسیله اصول و اعمال حکمروایی را تضمین کند. این حوزه تحت سلطه کنشگران قدرت اقتصادی و مقامات دولتی نیست بلکه در دسترس همه شهروندان است. این حوزه نیازمند وجود انجمن‌های داوطلبانه و مستقل شهروندان و دستگاه‌های نهادهای شده‌ای است که اجازه انتشار بدون محدودیت اطلاعات را داشته باشند و امکان آگاهی یافتن شهروندان درباره مسائل روز را فراهم می‌نمایند. عرصه عمومی در شرایط ایده‌آل عرصه‌ای است که به طور برابر در دسترس همه شهروندان قرار گیرد و تحت سلطه یا کنترل هیچ عامل یا عواملی نباشد.

الزامات حکمروایی فرهنگی

الزامات و اقدامات لازم جهت حکمروایی فرهنگی به شرح زیر است.

مشخصه حکمروایی فرهنگی

- ترویج و بسترسازی تفکر توسعه‌محور و نه مصرف‌گرا؛ برخورداری از حکمروایی فرهنگی مستلزم داشتن تفکر توسعه‌ای است تا با استفاده از آن به تربیت و پرورش جامعه‌ای دانا پردازد.

^۲ Habermas

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

- نهادسازی نگاه کل‌نگر و فرهنگ تصمیم‌گیری با مردم به جای مردم؛ برخورداری از رویکرد پایین به بالای رهبری شهری از الزامات حکمروایی فرهنگی است.
- ساختار شورایی و بهره‌گیری از خبرگان در حکمروایی فرهنگی؛ استفاده از متخصصین گوناگون در ساختار شورایی شهر تهران لازم است.
- جلوگیری از نمایشی‌شدن فرهنگ و درک سلامت اجتماعی؛ توجه به ابعاد فرهنگی زندگی شهروندان و در نظر گرفتن مسائل فرهنگی در نظام مدیریت شهری حائز اهمیت است.
- آموزش و ارتقای سواد رسانه‌ای؛ این امر منجر به افزایش مشارکت شهروندان و تسهیل حضور آنها در تصمیم‌سازی‌های این حوزه خواهد شد.

ارتقا رهبری و هدایت‌گری شهری

- تسهیل‌گری و مشارکت به همراه شفافیت؛ رهبری شهری کارآمد یک نقش مبتنی بر تسهیل‌گری و مشارکت در کنار توجه به شفافیت دارد. ضعف شفافیت در نظام اداری باعث مشکلاتی در حکمروایی فعلی شهر تهران شده است.
- رهبری شهری متکی بر فرهنگ؛ بدون اتکا بر فرهنگ، رهبری شهری با نتایج نامناسبی همراه است. لذا اتکای رهبری شهری بر فرهنگ جهت حکمروایی فرهنگی ضروری است.
- رهبری شهری مبتنی بر روابط همکارانه؛ اگر به روابط همکارانه در رهبری شهری توجه می‌شود می‌توان با تکیه بر مشارکت و تقویت روابط، اعتماد شهروندان را نیز افزایش داد.
- ساختار مدیریتی غیرمتمرکز؛ دستیابی به توسعه فضایی پایدار شهر تهران با ساختار غیرمتمرکز و پایبند به منش رهبری در حکمروایی قابل تحقق است.

توسعه فضا و فرصت برای شهروندان

- نظارت و ارزیابی نهادهای فرهنگی جهت توسعه فضا و فرصت برای شهروندان؛ توسعه پایدار فضایی شهر تهران ضروری است که به طور عادلانه در تمام مناطق صورت پذیرد. نظارت و ارزیابی نهادهای فرهنگی جهت تسهیل‌گری در آن ضروری است.
- توزیع عادلانه فضا، برنامه‌ها و امکانات فرهنگی (برای مثال فرهنگسراها و سرای محلات)؛ توزیع فضایی پایدار یک توسعه فضایی عادلانه است. عدالت در تخصیص فضا و توزیع منابع و ثروت در شهر تهران شایان توجه است.

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

برنامه‌ریزی و آموزش فرهنگی

- تنوع و امنیت در دسترسی به منابع فرهنگی؛ رکن اصلی حکمروایی فرهنگی، تنوع و امنیت در دسترسی به منابع فرهنگی است و توجه به آن، جهت استقرار حکمروایی فرهنگی حائز اهمیت است.
- هویت‌بخشی به ارزش‌های فرهنگی و فراهم‌سازی زمینه لازم برای دسترسی به آن؛ رهبری شهری با این امر منجر به تحقق و تحکیم حکمروایی فرهنگی خواهد شد.
- نیازسنجی رکن آموزش در سطح فردی و سازمانی و تسهیل آن جهت تربیت نیروی انسانی؛
- ایجاد بستر مناسب جهت پذیرش تنوع فرهنگی در راستای حکمروایی فرهنگی؛ ایجاد بستر مناسب چندفرهنگی در شهر تهران در استقرار حکمروایی فرهنگی موثر است.

سیاست‌گذاری و مدیریت یکپارچه

- بازخوانی و ارزیابی سیاست‌های نهادهای فرهنگی جهت به روزرسانی آنها؛ این امر با خود رفع موانع و آسیب‌های موجود، بهبود حکمروایی فرهنگی و ارتقای رهبری شهری در سیاست‌گذاری نهادها را به همراه دارد.
- اعمال سیاست‌گذاری مناسب در پرتو مدیریت یکپارچه توسط رهبری شهری؛ سیاست‌گذاری کارآمد به همراه مدیریت یکپارچه لازم است زیرا مهم‌ترین ویژگی رهبری شهری، سیاست‌گذاری است.

مشارکت فردی و سازمانی

- همکاری بین‌سازمانی و درون‌سازمانی نهادهای تصمیم‌ساز (مشارکت و ارتباط افقی)؛ همکاری نهادهای تصمیم‌ساز به ویژه نهادهای دخیل در مسائل فرهنگی باعث بهبود وضعیت رهبری شهری و افزایش مشارکت شهروندان خواهد شد.
- اتکا بر داشبوردهای مشارکتی جهت آگاه‌سازی و اطلاع‌رسانی به آحاد جامعه؛ این امر علاوه بر تحقق حکمروایی، مشارکت بین‌سازمانی و درون‌سازمانی را نیز به همراه دارد.
- تقویت مشارکت ذی‌نفعان در سازمان‌های تصمیم‌ساز؛ همکاری و مشارکت افقی و عمودی میان نهادها منجر به مدیریت یکپارچه و منسجم در سطوح مختلف حکمرانی خواهد شد.

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

جمع‌بندی

- حکمروایی فرهنگی نتیجه حضور و مشارکت مردم و دولت در عرصه فرهنگ است.
- جامعه مدنی در کنار دولت وارد عرصه تصمیم‌گیری فرهنگی می‌شود، اولویت‌ها و تمهیدات فرهنگی با حضور مردم برخوردار از شفافیت، تعادل و اثربخشی بالایی خواهد شد، دولت‌ها با حضور قشرهای مختلف و تنوعات قومی- فرهنگی همچنان در نظر داشتن مطالبات فرهنگی که منجر به تأمین منافع و همبستگی ملی خواهد شد، به تصمیم‌گیری و تدوین سیاست‌های فرهنگی می‌پردازند.
- عملکرد کارآمد حکمروایی هر شهری در راستای رسیدن به اهداف توسعه پایدار، به طور گسترده‌ای به رهبری آن بستگی دارد.
- دستیابی به الزامات حکمروایی فرهنگی به روشنی نیازمند تعهدی مشارکتی است، زیرا اقدامات فراتر از کنترل هر یک از عواملان است.
- رهبری شهری بیش از ارائه راه‌حل، در پی خلق فرصت‌هایی برای مردم است تا گرد هم آیند، خود به پاسخ‌ها دست‌یافته و آن‌ها را ایجاد کنند.
- مشارکت با یکدیگر در جهت حل مسائل، زمانی که ارزش‌ها به اشتراک گذاشته می‌شوند، فرآیند دشواری را به همراه دارد. در این زمینه، رهبری شهری، نقشی مرکزی ایفا می‌کند.
- با درک از تنش، تعارض و عدم قطعیت‌های ناشی از تفاوت‌ها، پتانسیل نیرومندی برای ظهور خلاقانه راه‌حل‌های مناسب و بادوام فراهم می‌کند.
- فراگیری قابلیت‌های رهبری، نهادهای شهری را قادر می‌سازد تا تعهدات خود را به راهبردها، اقدامات و نتایج مثبت عینی تبدیل کنند.

گزارش نشست تخصصی

ارائه الزامات حکمروایی فرهنگی برای توسعه فضایی پایدار کلان‌شهر تهران با تاکید بر رهبری شهر

تاریخ انتشار: خرداد ۱۴۰۲

شناسه یکتا: TG-MT-1442

